

Jelige: jóvilágvan

Értékpozíciók és retorizáltság Nagy László költészetében

Tartalomjegyzék

I. Bevezetés 3

II. Pályakép, kontextusok 5

III. Érték, erkölcs, imperatívusz 12

IV. Retorizáltság 18

V. Befejezés 26

Irodalomjegyzék 27

Bevezetés

„Hűségem mindig kötött a néphez, akitől származom, akinek a nyelvén írok. Hű akartam lenni a magyar költészethez. Költészetünknek a Balassitól József Attiláig és később is eleven fő vonalához: ami nemcsak sikrasszállást jelent megmaradásunkért, hanem azt a gondolatot is kifejezi, hogy fölösleges áldozatok nélkül jussunk közelebb a már „megbűnhődött” eszményi jövőhöz. Válaszom csak a hűség és vállalkozás nehézségét jelzi, s mert nem állok válaszút előtt, nem tartom illőnek, hogy mérlegre tegyem keserves fényűzésem.”

(Nagy László 1965, 729)

Nagy László azon költők közé tartozik a magyar irodalomban, akik megítélése a mai napig ellentmondásos. Az irodalomtörténészek megkérdőjelezik Nagy László költészetének „folytathatóságát”, vagyis azt, hogy a lírája, nyelvezte hatással van-e a mai irodalomra. Dolgozatomban szeretném bemutatni Nagy László költészetének egyes, általam fontosnak ítélt vonásait, vizsgálom a megfogalmazott értékpozíciókat, és az ezek megfogalmazását biztosító retorikai eszközök használatát, a beszédmódot, a retorizáltságot. Továbbá néhány vers elemzésével igyekszem alátámasztani Nagy László költészetének egyedülálló mivoltát a magyar irodalomban, illetve azt, hogy helye van a magyar irodalom kanonizált írói között. Röviden szeretnék kitérni Nagy László életművének hatástörténetére – miként hatott, vagy hat (hat-e?) a képviselői költészet a jelen irodalmára.

Elsőként, bevezetésként azokat a reakciókat szeretném részletezni, amelyek a költő lírájáról kialakultak halála után. Szeretném elhelyezni költészetét, kortársaihoz, elődjéhez viszonyítva. Nagy László költészetét sok irodalomkritikus és irodalomtörténész véleményezte, költészete lényegét tekintve is több megfogalmazás született. Visszatérő kérdés, melyek azok a költői magatartásformák, amelyek által Nagy László az irodalmi hagyományba illeszkedik. Melyek azok a tulajdonságok, amelyek az irodalomtörténeti értelmezés és az elméleti megközelítés szempontjából érdekesek? Véleményem szerint költészetét lehetetlen egy szempontból vizsgálni, csakúgy, mint sok 20. századi költőét, többek közt a sűrű paradigmaváltások miatt. Nagy Lászlóra is természetesen hatással voltak rá a 20. századi irodalmi „korszellemelek”, a nagy elődök munkássága, de mindenekelőtt a népi

irodalom, főként a folklór (ahogy a mottóként választott idézetből is kitűnik). Versei azért is érdekesek számomra, mivel a folklórt nemcsak a magyar hagyományból nyeri, hanem a számára oly fontos délszláv kultúrákból, amelyhez élete folyamán több ízben is közel került. Költészete többek közt ezért is egyedi, bár a képviseleti líra szempontjából több elődöt is felsorakoztathatnánk, munkámban Ady Endrét emelném ki, lírájuk képviseleti jellegét szeretném analizálni, pontosan megvizsgálni az egyezéseket és eltéréseket. Gyakran elhangzik, hogy Nagy László a „Fényes szelek” nemzedékéhez tartozott. Az ő nevét sokszor említik együtt Juhász Ferencével, akivel úttörői voltak a látomásos- szimbolikus-mítoszi jellegnek, beszédmódnak a magyar irodalomban. Ezért a pályatárs és Nagy László líráját szeretném röviden összevetni. A dolgozatom második fele az elméleti/történeti bevezetést gyakorlati példákkal támasztja alá, az általam kiválasztott versekre és azok elemzésére koncentrálok. Egy olyanfajta analízist szeretnék bemutatni, amely Nagy László verseiben megtalálható morális értékeket mutatja be, illetve azt, hogyan mutatja be ezeket a költő, pontosabban milyen költői eszközökkel él. Külön meg szeretném vizsgálni az általam választott verseket a retorika szemszögéből. A szónoki beszéd elsődleges funkciója a hatás gyakorlása a befogadó közönségre, ezért is tartom érdekesnek, hogy vajon milyen mértékben vannak ezek jelen a versekben. A következő verseket elemzem: *Íme, a kéz*; *Szerelmem, csonttörő élet*; *A város címere*; *Ne hagyj a csontokon állnom*; *Ki viszi át a Szerelmet*. A válogatás szubjektív, de véleményem szerint lehetőséget ad a felvetett kérdések átgondolására.

II. Pályakép, kontextusok

A szakirodalomban eltérő vélekedéseket találunk Nagy László költői szerepéről, az irodalomban elfoglalt helyéről. A legújabb és talán a legkorszerűbb monográfiát Tolcsvai Nagy Gábor írta Nagy Lászlóról 1998-ban. Ez a tudományos összegzés kimerítően foglalkozik a már megszokott tematikákkal, illetve olyan szempontokat is felvet a Nagy László-életmű kapcsán, amelyek újak, eltérnek a megszokottól. Kovács Béla Lóránt *A mértéktartó megértés* című cikkében nyilatkozik a monográfiáról, ahol kiemeli, hogy Tolcsvai Nagy Gábor monográfiája azért is számít újdonságnak és változtatásnak, mivel szakít azzal az eljárással, hogy a költői életművet pusztán dicsőíti vagy elmarasztalja (web 1). A Nagy László-i életmű egyes szakaszain belül foglalkozik a kezdeti évek és az ideológiai időszakának kitérő verseivel is, pontosabban az a véleménye, hogy az 1947 és 1952 közt írt versekkel Nagy László költészete visszaesést mutat a kezdeti stádiumhoz képest, hisz akkor már helyenként megjelenik a vizuális imagináció (Tolcsvai Nagy Gábor 1998, 37). *A nap jegyese* című gyűjteményes kötet 1954-ben jelent meg, Görömbei András és Tolcsvai Nagy Gábor szerint is ez a kezdete annak a költői magatartásformának, amely aztán kiteljesedni látszik a *Himnusz minden időben* című és az azt követő kötetekben (Görömbei 1992, 208 – Tolcsvai Nagy Gábor 1998, 40). Ami ezt a korszakot leginkább jellemzi, az, hogy még „homályos” a képviseleti líra, az értékmegőrző és produkáló alkotásmód, a közösséggel való kapcsolat, de megváltozik a lírai beszédnyelv, amely olyan imaginárius nyelvi formákat eredményezve, amelyek már megalapozzák a költő lírai teljesítményének egészét (Tolcsvai Nagy Gábor 1998, 44). A következő időszak már erre épül, ide tartozik az 1956-ban megjelent *A vasárnap gyönyöre* tartozik, és az előző szakaszban megindult változásokat mélyíti el, ekkor alakul ki a vizuális imagináció önálló kifejezése. Sok irányban mozdul el, érződik a József Attila-hatás, és végképp része lesz az irodalmi diskurzusrendszernek (Tolcsvai Nagy Gábor 1998, 59-60). Szintén bizonytalan még a közönség és a költő közti kapcsolat, de fokozatosan kialakul a lírai hős alakja, aki elmagányosodik, próféta-szerepet vállal, áldozattá válik és kirajzolódik képviseleti jellege (Tolcsvai Nagy Gábor 1998, 61-63). Az 1965-ben megjelent *Himnusz minden időben* című gyűjteményes kötet a Nagy Lászlói életmű talán legfontosabb állomása. Jelentősége abban is rejlik, hogy a költő váteszi szerepe

meggyengül. Grendel Lajos szerint Nagy László költészete a látomásos jelleg mellett elvontabbá és tragikusabbá válik (Grendel 2010, 354). Ez az a kötet, amely pontosan a lírai én szerepét, az értékmegőrző és értékteremtő státuszt rögzíti, és tisztázza a közösséghez való viszonyát (Tolcsvai Nagy Gábor 1998, 70). Nagy László kései kötetei – *Versben bujdosó* (1973), *Jönnék a harangok értem* (1978) – nem hoznak alapvetően nagy fordulatot költői életművében, bár olykor újszerűként hat, hogy fellelhető verseiben az irónia (Grendel 2010, 355). Tolcsvai Nagy Gábor érénye többek közt az, hogy monográfiájában odafigyel a kései költészetre, épp a tragikum és az irónia közti kapcsolatot, feszültséget vázolja (web1).

Tolcsvai Nagy Gábor, a kilencvenes évek végén visszatekintve a Nagy László-recepcióra, azt is közli, hogy a költő életművének értékelése ellentmondó nézeteket hoz mozgásba a kortárs irodalomban (Tolcsvai 1998, 7). Felvetődik a kérdés, miért ellentmondásos műveinek megítélése? A szakirodalom több ellentétet említ. Németh Zoltán szerint Nagy László fontos pillére a népies vonulatnak, másrészt műveiben sokszor „nyúlik vissza olyan megoldásokhoz, amelyek a modern líra már meghaladottnak ítélt jellegzetességekkel rokoníthatóak” (Németh 2009, 29). Tehát a népies-nemzeti paradigma kivételével, a Nagy László-i életműnek nincs továbbírási hatása (Németh 2009, 30). Egy másik felvetés, amelyet Kulcsár Szabó Ernő közöl, az, hogy milyen Nagy László poétikájának értéke: a kritika megkérdőjelezi azt a pozíciót, amelyben a költő, mint „az erkölcsi erózióval szembeforduló magatartás szimbóluma” (Kulcsár Szabó 1994, 68) jelenik meg, vagyis (nem, mint Nagy László műveiben) a költészetnek nem kell erkölcsi normákat, magatartásformákat megfogalmaznia. Grendel Lajos szerint a hatvanas és hetvenes években Nagy Lászlóra népi-szürrealista költőként tekintettek. Ez viszont szerinte nem állja meg teljesen a helyét, hiszen az ő költészetében jelen van a látomásos-képviselési líra, amelynek a magyar irodalomban többek közt Ady Endre az előfurára. Grendel Lajos viszont megjegyzi, hogy Nagy László képalkotása messzemenően különbözik az elődökétől, ezáltal tekinthető szürrealistának, de az ő művészetére nem jellemző az automatikus írás. Hatással volt rá József Attila, Ady Endre és Vörösmarty Mihály. Lírai beszédmódja valóban közel áll a népköltészethez. Tehát összegezve, Grendel felfogása szerint Nagy László az én-líra és a képviselési líra hatására, a népköltészetből merítve ihletet, alakítja ki saját költői szerepét (Grendel 2010, 351).

Megállapítható, hogy a költő munkássága a mai napig kérdéseket von maga után, pontosabban megítélése a magyar irodalomban ellentmondásos, bár nem kimondottan negatív, inkább megkérdőjelezi hatástörténeti mivoltát. A következőkben azt az utat vázolom, amelyet a költő pályája során bejárt.

Nagy Lászlót a „Fényes szelek” nemzedékének tagjai között emlegetik. A nemzedék tagjai főként a népi kollégisták közül kerültek ki. A népi kollégium gondolata egy korabeli társadalmi program része volt, amely a népi származású fiatalok felemelkedését, oktatását tette lehetővé. Képviselőire jellemző a szebb jövőbe vetett (Németh Zoltán kifejezésével) „naiv hit”, ezért munkásságuk kiválóan alkalmazható volt a manipulatív kommunista propaganda számára. Ezek a fiatal írók, költők – Juhász Ferenc, Nagy László, Kormos István, Csanádi Imre, Rab Zsuzsa – idővel kiábrándultak, és ez a keserű kiábrándultság hatott saját költői hangvételük kialakulására (Németh 2009, 25).

A korhangulat mellett Nagy László költészetének távolibb kontextusai is ismertek. Eisemann György: *Modernitás, nyelv, szimbólum* című tanulmányában rámutat, hogy a látomásos hangvétel Adynál és Nagy Lászlónál is jelen van. A későmodern szemléletek számára az Ady-líra már túl szubjektív, csak hátráltató elemként van jelen egy olyan alkotó időszakban, amikor megrendült a nyelvbe vetett hit, és a túlzott objektivitás került előtérbe. Mégis, a nagy előd természetesen Ady, még ha a képviseleti líra nála szubjektívebb hangon szólal is meg. Az ő versei is az állítják, amit a hatvanas és hetvenes évek vallomásos és kollektív lírai formációja, tehát a költők tudatosan vállalják azt, miszerint a költő vagy a „művész valamely értelemben mindig exponense, »képviselője« annak a közösségnek, amelynek nyelvén és kultúráján keresztül” (Kulcsár Szabó Ernő 1994, 60-61) alkot. Miben tér el képviseleti jellegében Nagy László és Ady Endre lírája? A kor változik és a líra képviseletének jellege is változik: míg Adynál kötetlenebb, megszólítóbb és konkrétabb, addig Nagy László abban a szellemben alkotott, amely a hatvanas és hetvenes években elterjedt, vagyis a kollektív tudat fontosságát hangsúlyozza. Kulcsár Szabó Ernő ennek az okát abban látja, hogy a lírai beszéd horizontjában olyan értékek formálódtak meg, amelyek a befogadó a szociális énjére hatottak elsősorban (Kulcsár Szabó Ernő 1994, 61). Valószínű, hogy ezek az okok a társadalmi hangulatból eredtek, a második világháború vége, a kommunista hatalomátvétel és rezsim, az 1956-os forradalom leverése vagy akár az ún. puha diktatúra is. Tehát az Ady Endre-korabeli képviseleti líra legfőképpen ebben különbözik attól a képviseleti lírától, amelyet Nagy László prezentál. Tolcsvai Nagy Gábor monográfiájában azt olvashatjuk, hogy „a személyiség viszonya a közösséghez kevésbé árnyaltan van kidolgozva” (Tolcsvai Nagy Gábor 1998, 204), tehát Nagy László lírája a lírai hős cselekedeteit hangsúlyozza ki. Sokaknak ezért követendő példa volt Nagy László költészete, mások számára pedig anakronizmussá vált (Grendel 2010, 352). Két verset említenék a két költőtől, amelyek lírai ars poeticának is felfoghatóak: Ady Endre híres programadó versét, a *Góg és Magóg fia vagyok én* címűt, illetve Nagy László *Ki viszi át a Szerelmet?* című versét.

Szerkezeti felépítésükben nem kereshetünk hasonlóságot. A mitológiai utalások mindkét versben jelen vannak: „*Góg és Magóg fia vagyok én, hiába döngetek kaput, falat*”, Nagy Lászlónál pedig: „*Létem ha végleg lemerült, ki rettentí a keselyűt!*” Góg és Magóg bibliai alakok, akik az Istentől elhagyott pogány népek fejedelmei, a keselyű pedig rájátszás a mitológiai Prométheusz történetére. Mindkét vers a költői feladatot, harcot emeli ki, annak főként rögs mivoltát. Bár míg Adynál az összetett érzelmeken keresztül a hazához való ragaszkodás gondolata érzékelhető, addig Nagy László műve inkább azt a váteszi funkciót emeli ki, miszerint a költő bármilyen körülmények közt reprezentálja az emberek hangját, panaszait, megőrizze az emberiségnek értékeit. Mindkét vers tehát a képviselési líra ékes példája, amelyek közös eleme hasonlóság a bonyolult szimbólumrendszer alkalmazása is.

Juhász Ferenc költészete szintén párhuzamba állítható Nagy Lászlóéval. A „Fényes szelek” nemzedékének legtehetségesebb alkotói, a képviselési líra művelői, akik a költőt, mint váteszt jelenítették meg műveikben, társadalmi szerepet szántak neki a vallomásos és kollektív személyiség jegyében. Talán ez az oka, hogy pályájuk elején mindketten a szocialista sematizmus követőivé váltak, hogy aztán az '50-es években annál keserűbb és nagyobb legyen a kiábrándultság. Talán ez az óriási kiábrándultság az oka lírájuk azon kibontakozásának, amely egy generáció hangját adta meg (Németh 2009, 29). Az irodalomtörténetek szerint kettejük közül Juhász Ferenc a „merészebb” alkat, művei középpontjában a világegyetem és az ember áll. Két olyan verset emeltem ki az életművükből, amelynek megszólítottjai a nagy elődök, Ady Endre, ill. József Attila: Juhász Ferenc 1962-ben írta *Ady Endre utolsó fényképe* című versét, Nagy László pedig szintén 1962-ben vetette papírra a *József Attila!* címűt. Mindkét alkotásról elmondható, hogy a két elődöt a halál, a betegség képében festi meg. Nagy László József Attilát megszólító verse kihangsúlyozza a művész-lét nehézségeit, gyötrelmeit, a költő meg nem értettségét, kihangsúlyozza költői nagyságát, de ugyanakkor felvetődik a kérdés, vajon érdemes-e ezt a rögs utat végigjárni:

*„Érdemes volt-e ázni, fázni,
csak a jövő kövén csírázni,
vérszagú szörnyekkel vitázni,
ha ráment életed!
Csak szólhatnál, hogy érdemes!”*

Az egész verset áthatja az a tisztelet, ahogy Nagy László József Attiláról („Attilához”) szól, mintha mentorához intézné szavait. Ugyanez jellemző Juhász Ferenc versére is:

„Fáj az istent roncsokban látni,
a kozmosz-szívűt a művén merengni.
Így nem pusztulhat el akárki,
kalapján hervadó virággal.
Sárkány-üvöltés és madárdal,
kén-erdő, jég-kürt, lét-alkonyi zsoltár:
csak ennyi volnál, ennyi?”

Juhász Ferenc isteni alakot ad Ady Endrének, és szintén elmereng a művész-lét értelmességében. Mindazonáltal szembetűnő mindkét költő versnyelvének forradalmian új mivolta, különleges és erős szóalkotások sokszor nehezen megérthetőeknek hatnak, pl.: *kén-erdő, jég-kürt, lét-alkonyi zsoltár* Juhász Ferencnél, amelyek mind az elmúlásra utalnak, de nem csak az emberi lét elmúlására, megszólal az a hang, amely tart attól, hogy a halál után az életmű is feledésbe merül. Ugyanez érezhető a Nagy László-versben is, amely erőteljes és olykor negatív hatást keltő kifejezőeszközökben gazdag: *a Mindenség summáslegénye, emléknélküli tenyészet, az egek mirígy-rendszere*, stb.

Nagy László költészetének vizsgálatához, kontextualizáláshoz nem elegendő a korabeli és a korábbi költészetet vizsgálni. Fontos „mai szemmel” is újraolvasni az életművet. A legnagyobb probléma Nagy László életművének megítélésében poétikájának korszerűségéből ered, hogy vajon mennyire tudott hatni a pályatársakra, a kezdő költőkre és vajon mennyire képes hatást kifejteni a kortárs irodalomban. Grendel Lajos szerint a hetvenes évektől kezdődően a költők szerepe megváltozott, és ez a pozíció messzemenően eltér a Nagy László-i tragikus-váteszi költői szereptudatétól, ezért a költő líráját számos bírálat érte, egészen az extrém elutasításokig (Grendel 2010, 355). A probléma talán abból is adódhat, hogy Nagy László követői belemagyaráztak a költő életművébe olyan értékeket, utalásokat, amelyek nem szerepeltek a költő céljai közt. Ahogy azt már fentebb említettem, elsősorban azért bírálják Nagy László líráját, mert az nem megújító és nem korszerű. A hetvenes évektől kezdve elterjedt az a szemlélet, hogy az irodalom legyen irodalom, esztétikum, közösségi, politikai kérdésekkel ne foglalkozzon, ne legyen kimutatható benne semmiféle referencialitás (web2). Nagy László költészetét ennek kapcsán gyakran éri kritika, ám véleményem szerint - nem megalapozott. Az irodalom az író számára mindig értékmegőrző és produkáló hatalom, továbbá költészete, versei (pl. *Ki viszi át a Szerelmet?*) révén vált egy generáció hangjává (web2). Ha ebből a szempontból közelítjük meg Nagy László költészetét, elmondható, hogy

képviselési jellege nemcsak, hogy nem korszerűtlen, hanem hatással volt olyan költőkre, akik a politikai líra jegyében alkottak, illetve közéleti versekkel gazdagították a magyar irodalom hagyományt. Elek Tibor cikkében kiemeli, hogy verseinek erénye, hogy „nem direkt és aktuálpolitikai jellegűek”, a bennük megfogalmazott erkölcsi törvényei politikai ellenbeszédként is megállják helyüket (web2). Ha így tekintünk verseire, akkor számtalan követőjét sorolhatjuk fel – Utassy József, Csoóri Sándor, Ratkó József, Buda Ferenc, Nagy Gáspár (web2). Természetesen ennek a felfogásnak is megvannak a kritikusai, például Bazsányi Sándor, aki nem vonja kétségbe, hogy Nagy László versei erőforrásként szolgáltak sok ember számára, de a kommunizmus és a Kádár-rendszer miatt ezeket csak ebből a távlatból, ebben az összefüggésben lehetett olvasni (web 3). Nagy László költészete semmiképpen sem mondható szókimondónak, valószínű, hogy verseiben nem feltétlen támadó hangvétel a jellemző, de a közösség iránti felelősségtudat jól kimutatható. Ha pedig ezt figyelembe vesszük, akkor a kortárs irodalomban például Kemény Istvánnak vannak hasonló tematikájú versei. Nem kimondottan politikai szemléletűek, de felfedezhető bennük az egyén (közösség) és a hatalom közti feszültség. Ilyen például *A királynál* című vers, amely Az Alföld 2012/2-es számában jelent meg:

*„Tudom, hogy csatára készülsz, uram,
és az időd drága, lehet, hogy ez lesz
az utolsó estéd, vezéreid várnak, mert
stratégiád se tökéletes még, és szolgálid
már készítik pompás de könnyű, talán
utolsó lakomádat, színes sátrukban
pedig sietve szépítkeznek a lányok,
nincs most időd sokat fecsegni, pláne,
hogy az ellenség táborából jöttem,
ott nőttem fel, ott tanultam, ott voltam
szerelmes és ott a múltam, nem áruló
vagyok mégsem, hanem utazó, vándor,
bölcs és szemtelen, most nagyon bátor
és egy kissé meglepett is ettől, de se nem
örült, se nem részeg, és se megölni, se
eltéríteni nem akarlak téged, egyszerűen
csak jöttem, megkérdezni tőled, hogy*

*üzensz-e valamit a legszélére,
mert én odatartok éppen, hogy
átszóljak vagy átkiabáljak onnan,
mert meguntam, hogy hallgat az Isten.”*

A vers beszélője már-már romantikus alkat, mivel felsejlik az olvasó előtt egy kép, ahol a nép fia megy a királyhoz, azért, hogy bátran felvállalja véleményét. A vers a hazához kötődés vonásait viseli magán (*„ott nőttem fel, ott tanultam, ott voltam szerelmes és ott a múltam”*), éppen ebben a magatartásformában, a népi motívum alkalmazásában fedezhetünk fel párhuzamot Nagy László lírájával – Kemény Istvánnak ez a verse szintén az értékeket vallja – család, nemzet, szerelem, tudás. Teljes ellentétben áll itt a hatalom a közösséggel, mivel a hatalom (a király) csupa materiális anyaggal okoz pozitívumokat (*pompás lakoma, színes sátor, lányok*) saját mivoltában, addig a közösség az örök értékek tükrében éri el boldogságát. Ezek alapján is elhamarkodott (és helytelen) lenne kijelenteni, hogy Nagy László lírája elavult, korszerűtlen, illetve hogy ez a típusú beszédmód nyomtalanul tűnt el az irodalomból. Talán nem túlzás kimondani, hogy a mai felfogásban is újra fontosak, egyre fontosabbak azok a morális törvények és értékek, amelyek Nagy László költészetében jelen vannak.

III. Érték, erkölcs, imperatívusz

Nagy László költészetéről sok vélemény és megítélés született, egy dologban azonban egyet értenek: versei a morális értékek fenntartását hirdetik. Maga Nagy László vallja ezt az 1965-ös interjúbán: „Nem törődöm az örökkévalósággal, de egyet szeretnék: verseim a jövő nemzedékeknek okulás végett dokumentumai legyenek egy költőről s erről a sokat emlegetett máról. – Erkölcsi normáim világosak. Aki olvassa verseimet, rájuk talál, szívesen veheti őket, vagy megütközhet rajtuk. [...] Erkölcsi tételeket megénekelni nem szoktam, de verseim etikai vonatkozásaira kényes vagyok. (726)” Grendel Lajos szerint Nagy László célja egy olyan erkölcsi alapú világrend, amelyben a költő „az igazságmondó bárd szerepe mentén” értelmeződik újra (Grendel 2010, 352). Elek Tibor szerint Nagy László „az irodalmat és az írókat ugyanakkor mindig értékkereső, értéktanúsító, értékállító „megítélő hatalom”-nak is tekintette (web2). Ebben a fejezetben szeretném feltárni azokat az értékeket, amelyekre az általam kiválasztott versek koncentrálnak. Mindenekelőtt azonban fontos meghatároznunk, hogy mit is értünk az erkölcsi érték fogalma alatt.

Immanuel Kant német filozófus szerint mindenkiben kettős én van. Az egyén tehát így „kétszemélyessé” válik. Az első az „empirikus én”, a konkrét testi létező, aki a tapasztalható világtól függ, illetve a második az „intelligibilis én”, vagyis az én, amely erkölcsi törvénytől függ, az énnél ebben az esetben morális döntést kell hoznia a cselekvéseiről. Az én mindig elszámolással tartozik az intelligibilis énjének. Az erkölcsi törvény mindig azt fejezi ki, ami „kell” (vagy amit nem szabad), ezért is definiálják „kellésnek”. Az erkölcsi törvények követelményeket vonnak maguk után (Fürst 1993, 146). Kant az 1788-as *A gyakorlati ész kritikája* című értekezésében kifejti, hogy létezésünket két dolog határozza meg „*a csillagos ég fölöttem és az erkölcsi törvény bennem*”. Mindkettő érzékelhető, szorosan követi létezésünk minden pillanatát. A „csillagos ég” a helyzetünk a világban, és kapcsolatunk vele. Ugyanez jelöli a felettünk álló törvényszerűségeket, univerzumot. A második, vagyis „az erkölcsi törvény bennem”, individuális, csakis értelem útján tapasztalható és állandó kapcsolatban vagyunk vele. Ez az, ami megkülönbözteti az embert az állatoktól és az érzéki világtól, mert csakis az intelligencia révén válik elérhetővé. Meghatározza személyiségünket, pozíciónkat, feladatainkat és nem korlátozódik ennek az életnek a feltételeire és korlátaira, hanem végtelen (Kant 1991, 289-290).

Az erkölcsi törvény, az erkölcs tehát alapfogalmak Kantnál. Immanuel Kant: *Az erkölcsök metafizikájának alapvetése. A gyakorlati ész kritikája. Az erkölcsök metafizikája* című műveiben, értékezéseiben szögezi le az erkölcsi törvény, az imperatívuszok alapfogalmait. Az alapfogalom nála a „kategorikus imperatívusz”, amely az abszolút mérce, segítségével bármely cselekvési alapelv és kötelezettség kontrolálható és alkalmazható. Szerinte az egyén tudja mi a helyes, miként kéne cselekednie, tisztában van képességeivel. Ez alapján tudja, hogy melyek az erkölcsileg helyes cselekedeteknek ítélt cselekedetek, mivel ilyenkor nincs szüksége előjogokra, felmentésekre a közönséges erkölcsi normák alól. Olyan elvek alapján kéne az egyénnek cselekednie, amelyeket szeretné a természet egyetemes törvényeként elfogadni. A következő követelményeket kapcsolja az egyetemes erkölcsi törvényhez: a halhatatlanság, a pozitívan értett szabadság és Isten léte. A halhatatlanság posztulátumát úgy indokolja, hogy „a tartam erkölcsi törvény teljes megvalósításának”, a pozitív módon értett szabadság, pedig abból adódik, hogy akaratunkat csak egy ésszel felfogható világban vagyunk képesek megérteni. Ebből adódik a harmadik követelmény mivel az intelligibilis (ésszel felfogható) világunkban csak akkor válhat tökéletessé, ha feltételezzük a legfőbb Jót, vagyis Isten létét (web 4). A kategorikus imperatívusz tehát egy olyan törvény, amelyhez minden tettünk, cselekedetünk igazodik, nélküle kiszolgáltatottá válunk. Immanuel Kant szerint kettős értelemben vett törvény, hiszen kötelez és parancsol, akár a jogi törvények, illetve determinálja az egyént, mint természeti törvény (web1).

Nagy László értékörző poétikája is imperatívuszoknak feleltethető meg, az értékek nála sokszínűek és költeményeiben tipikusan jelen van az, amihez szeretné tartani magát, ami jellemzi „cselekedeteit”, vagyis költészetét, költői hitvallását. Nagy László értékpozíciói valószínűleg már gyerekkorától folyamatosan kialakultak – a felsőiskolai környezetben világos volt a közösség mindennapi feladata, aki a természettel összhangban működött, továbbá az egyének hierarchiája és az értékek fontossága (Tolcsvai Nagy Gábor 1998, 14). A költői én, a lírai nyelve is bizonyos időn keresztül alakult ki, a naiv verseléstől a váteszi költő tudat megingásán keresztül az irónia és tragikum közti feszültségig. Nagy László életműve, versei sokszor képi nyelven, de prezentálják erkölcsrendjét. Ilyen többek közt a még nem említett népi-tradicionális jelleg, amelyről így vall a költő egy 1965-ös interjújában: „A folklórban az édes és könnyű sablon helyett kerestem az összetettebb, dinamikusabb szöveg- és dallamritmust, az abszurditásig teljes képet, a szentségtörést, a komor, de szabad lelkületet. (...)Noha költészetem visel népi jegyeket is, nem tartom magam népi költőnek, sem stílus és téma szerint, sem a szó néptribuni értelmében (724).” A folklór számára gazdag tárháza mindazoknak az értékeknek, amelyeket ő maga is vall, de ezeket átdolgozva nyújtja

közönségének, ezért elmondható, hogy valóban nem kimondottan népi költő, az általa használt folklórelemek, mind átdolgozva, Nagy László-i stílusban fogalmazódnak meg a versekben.

A *Ki viszi át a Szerelmet* (295) az egyik legtöbbet elemzett vers, és erkölcsi mondanivalóját már sokan hangsúlyozták, sokféle értelmezéssel gazdagították. A „Szerelem” sokkal többet jelent ebben a műben, mint két ember érzelmi viszonyát, viszont a szószerinti értelmezés sem elhanyagolható. Ez viszont túlságosan leegyszerűsítene a verset, helyenként pedig szinte értelmetlenné tenné. A vers „szerelme” utalhat a szeretet értékére is, főként akár az emberek közti szeretetre vagy a természethez való szeretetre: „*Lágy hantú mezővé a szikla-csípőket ki öleli sírva?*” Ebben a komplex költői képben összefonódik a természet és az emberi cselekedet, és a lehetetlent hangsúlyozza. Az ige (ölelni) egyértelműen egy olyan cselekvés, amely az emberi szeretet értékét hangsúlyozza. Ez pedig gyakori a versben – *imád, lángot lehel, becéz, katedrálist állít* – mind utalás a szeretetre. Ez a szeretet viszont nem valószínű, hogy csak két ember közt, vagy az több ember közti szeretetre épül.

A verset legtöbbször úgy értelmezik, hogy a költői szereptudat megnyilvánulása, pontosabban a már említett képviseleti felfogás jelenti a lényegét, mely szerint a költőnek feladata a nép, a társadalom akaratát, igényeit, a közvéleményt hangsúlyoznia, fellépni a mindenkor i igazságtalansággal szemben (Grendel 2010, 352). Ez a felfogás már egy jóval érdekesebb értelmezést tükröz. Megjelenik a „ki ha Én nem” kérdés, amely már Ady lírájának is sajátja volt. A „*tücsök-hegedű*” lehet a költészet metaforája – a zeneiségre utal. A deres ágra való lánghelés pedig az alkotás folyamatát tükrözi. Véleményem szerint legjobban a következő rész emeli ki a költői szereptudatot:

„*S dúlt hiteknek kicsoda állít
káromkodásból katedrálist?*” (295)

A „káromkodás” felfogható mint az emberi társadalom panasza, amelyhez szükség van a költőre, hogy esztétikailag elfogadható formába öntse, erre utal a „katedrális” kifejezés is, amely a tárháza a költői megnyilatkozásoknak. A „dült hitek” a kiábrándulást, a kiszolgáltatottságot, a meghasonulást jelölik ebben a felfogásban, pontosabban csalódottságot. Vagyis az emberek csalódtak, ezt a csalódást kell „megénekelnie” a költőnek.

Nem kerülheti el a figyelmet, hogy a versben sok a kérdő modalitású mondat, melyek a retorikai értelemben is költői (szónoki) kérdések. Ha küldetesként tekintünk a mű tartalmára, akkor ezekre Nagy László nem vár választ, inkább azokat a cselekedeteket emeli ki,

amelyeket a poétának meg kell tennie, vagyis amelyeket Kant „kellésként” határoz meg. („*Lángot ki lehel deres ágra? Ki feszül föl a szivárványra?*”) Ezek a kérdések, inkább felszólítások – „imperatívuszok”. A költő munkája már-már lehetetlen próbatétel, ilyen például a következő sor:

„*Ki feszül föl a szivárványra?*”

A „felfeszítés” igét ebben az esetben megközelíthetjük mitológiai, bibliai szempontból, Jézus keresztre feszítésére való utalásként – vagyis ebből adódóan, a költő sorsa megpecsételt, lényege, hogy „megváltsa” nemzetét. A Bibliában a keresztre feszítés lényege, hogy Jézus Krisztus kereszthalála és feltámadása által megváltotta az emberiségét. Ha ezt a motívumot vesszük alapul, akkor a költőnek el kell pusztulnia, a halállal is szembe kell néznie a közösségért. Mégsem teljesen azonos a bibliai motívummal, hiszen nem keresztre feszül a lírai alany, hanem szivárványra, a szivárvány pedig jelképezhet egy átjárót égi és földi világ – vagyis az reális és spirituális világ közt.

Az utolsó négy sor, rendkívül szónoki, a költő felkiált, már nem kérdez, kitörnek belőle az indulatok:

„*Létem ha végleg lemerült,
ki rettentí a keselyűt!
S ki viszi át fogában tartva
a Szerelmet a túlsó partra!*” (295)

A keselyű az irodalmi elemzések szerint (Tolcsvai Nagy Gábor 1998, 75) rájátszás a prométheuszi történetre, de egyben nem valós képet fest róla, hiszen Prométheusz, aki azért bűnhődött, mert az emberiség hasznára ellopta az istenek tüzét, ki volt szolgáltatva a keselyű kínzásának nap, mint nap. A vers beszélője is az emberekért küzd, de ő elrettenti a keselyű negatív motívumát. A „Szerelem” pedig egy olyan érték, amelyet úgy tart a fogában, mint az állatuk a kicsinyüket, tehát törekeny, ártatlan, bár életképes, de óvni kell (Tolcsvai Nagy Gábor 1998, 72).

Ha ars poeticaként tekintünk erre a műre, egyértelmű, mi az, aminek Nagy László eleget szeretne tenni. Vagyis az ő kategorikus imperatívusza a mindenkori feladata a költőnek, képviselni népét. A nép és a költő közt bizalmas viszony áll fenn, ez alapján – épp a bizalom a következő érték, amelyet Nagy László életműben fellelhetünk és nemcsak ebben a

versben, nemcsak az emberi társadalom és a költő közti a bizalmat hangsúlyozza, hanem saját szakmája iránti bizalmát is, például az *Íme, a kéz* című költeményben:

*„Íme, a kéz, akiben bíztam
bárdolva oszlopnak törzsököt
nem csüggedt el, de véges-végig
harsogta a zsinór pirosát
s tiszta formára, forgácsokra
úgy jött el az est is, hogy az ég
aljából a karmazsin sávot
lefaragta bárdal ez a kéz” (440-441)*

Értelmezésemben a mesterségbeli tudásra utal maga vers, a szobrászat, a fafaragás, a kézzel alkotás pedig a művészet általános metaforájává lesz. Miközben a mesterséget írja le, általában a művésztől ír, kihangsúlyozva fontosságát, értékmegőrzését és magát az érték produkálását – az érték, vagyis a produktum pedig így a mű lesz. A beszélő bizalommal fordul itt „keze” iránt, vagyis munkája alkotója, eszköze iránt. Az óriási bizalom értékét itt szuperlatívuszokkal hangsúlyozza (*nem csüggedt el, harsogta, az ég aljából lefaragta*). Bár ahogy tovább halad a versben, megjelenik egy *„bomlott rózsza”* alakja, aki kezét megbabonázta. Ebben az esetben sem egyértelmű, de sejthető, hogy a bomlott rózsza nem egy nő alakja. Miért teszi fájdalmassá az alkotást ez a rózsza? Felfogható olyan szemszögből is, hogy költészetének, munkájának mindig meg kell felelnie az általa vállalt szereptudatnak, sosem alkothat saját kedvteléséből.

Az élethez való ragaszkodás, az életszeretet megmutatkozik a következő Nagy László költeményben: *Szerelmem, csonttörő élet*. Maga a cím is egy óriási paradoxon: a csonttörő élet a fájdalmas, életelmúlás motívumát idézi fel, és mégis szerelmeként jelöli meg a költő. Határozottan elítéli a betegséget, az elmúlást, a halált, görcsösen ragaszkodik az élethez. A „feküdni” ige utalhat arra, hogy lefekszik az ellenség előtt, ebben az esetben az állva maradás törvénye válik imperatívusszá.

*„Micsoda végzés parancsol
feküdni, mindig feküdni?”*

„S dobogunk, elhagyott élet,

*álmodott fénymezeidben,
tücsköktől feketén izzó
dombokon, mennyei lázban,
szoknyazivatarban s bú-bajt
pukkasztó hadakozásban.” (366)*

Ez a mű már-már vízió, a látomásos jelleg kitűnő példája. Az élet és az elmúlás szembenállása megmutatkozik az ellentétpárokon is: álmodott fénymező – feketén izzó dombok. Mégis az utolsó négy sor újra kimondja, hogy az életet élni kell, akármilyen kegyetlen és nehéz is:

*„Itt belül vad havazások
függönyén délibáb táncol:
játékok, csonttörő élet:
bolondulok érted: hiányzol.” (367)*

Ha egy másik aspektusból értelmezzük a „csonttörést”, kapcsolatba hozhatjuk az ismert szólással, miszerint ha valakinek „puha a gerince”, akkor az nem becsületes életet él, ergo „gerinctelen”. Vagyis akkor élünk becsületesen, ha kemény gerincünk a hétköznapiakba „beleroppan”, „beletörik”. Tehát az élet „csonttörő” jellege arra utal, hogyan kell valójában megélni mindent – egyenes, nem hajlékony, hanem törékeny gerinccel.

Az elemzés elvégzése után egyértelmű számunkra, mi Nagy László kategorikus imperatívusza, költészetének minden eleme a költői küldetéséhez igazodik. Az olyan értékek, mint a bizalom vagy az élethez való ragaszkodás, „kellések”, amelyeket az ő erkölcsi törvénye határoz meg, sokszor akkor is, amikor „empirikus énje” feszültségben áll „intelligibilis énjével”. Ez a feszültség úgy érthető, hogy bármilyen nehéz, még ha fizikai fájdalmat is okoz, vagy szinte a lehetetlen szintjét közelíti is meg: élnie kell, hogy szolgálhassa az emberiséget, aki bizalommal fordul iránta, a költő iránt.

IV. Retorizáltság

A retorizáltság vizsgálata a költészet esetében gyakori eljárás, a költői kifejezőmód vizsgálatának különböző módjait jelentheti. Nagy László költészetét nem elsősorban ilyen aspektusból szokták vizsgálni. Ebben a fejezetben szeretnék betekintést nyújtani retorikai műelemzés segítségével ebbe a költészetbe, célom a szövegek elrendezési struktúrájának bemutatása, amely hozzásegítheti a mindenkori olvasót a szövegértéshez.

A retorika, görög eredetű szó, *hé rhétoriké tekhné* jelzőből vált tulajdonévvé, eredetileg szónoki mesterséget, művészetet jelölt. A Krisztus előtti századokban, mint a „rábeszélés mesterségét” vagy, mint a „meggyőzés művészetét” határozták meg. Arisztotelész már a beszéd művészetéről szól, amely már képesség is (*dünamisz*) is. A rómaiak gyakorlati szemszögből közelítették meg a retorikát, amelynek elsődleges feladata a meggyőzés, Quintilianus tudományként beszél róla – *bene dicendi scientia* – ahol a *bene* jó szónoki eredményeket jelöli (Szörényi – Szabó 1997, 15). „Nagyjából valamennyien úgy vélik, hogy az ékesszólás célja vagy a meggyőzés, vagy legalábbis a meggyőzés sikerével kecsegtető szónoklás, (...)»A retorika a meggyőzés képessége.« Amit én képességnek nevezek, azt sokan hatalomnak, s néhányan tehetségnek hívják.” (Quintilianus 2009, 181). A retorikára tehát klasszikus értelemben mint az élőbeszéd tudományára tekintünk. Emellett már nagyon rég fennáll a műfajok, műfajelmélet és a retorika kapcsolata. Továbbá a retorika számos területen érvényesül a 20. század második felében történő megújulása óta, többek közt a műelemzés során, külön beszélhetünk retorikai elemzésről. (Retorikai lexikon 2010, 1022-1023). Ezekből a definíciókból, meghatározásokból próbáljuk megvilágítani a retorizáció jelenlétét Nagy László költészetében. A retorikai elemzés legfőbb feladata, hogy meghatározzuk, mennyire érvényesül az ékesszólás, a meggyőzés művészete, képessége a választott versekben, ezáltal pedig megállapíthatjuk, hogy vajon mennyire tehetséges „szónok” Nagy László.

Arisztotelész szerint minden egyes beszédet hárman alakítanak: a szónok, a beszéd tárgya és a hallgató (Szörényi – Szabó 1997, 17). Ennek a felosztásnak tehát a költészetben a következők felelnek meg: a költő, vagy a lírai én, mint szónok; a mű mondanivalója, mint a beszéd tárgya és az olvasó, mint hallgató. A szónok két feladatot bízhat a hallgatóra – a bíró

és a szemlélő szerepkörét. *A város címere* (296) című vers egyértelműen szemlélteti az olvasó számára a kiábrándult, megmenthetetlen állapotú várost és hangvétellel kész tények elé állítja a befogadót, tehát nincs szükség döntésre az olvasó részéről:

„Mert a méhek húsrá dongnak
s döglegyek dörmögve a szőlőt eszik:
eljön a fekete katona.” (296)

Nagy László már a vers kezdősoraiban leszögezi: a várost a pusztulás, a romlottság veszi körül és végig ezt a negatív arculatát festi meg, szemlélteti az olvasóval. A *Ki viszi át a szerelmet* (295) viszont egyértelműen bírói feladatot bíz a hallgatóra, aki „részt vehet egy jövőbeli döntés kialakításában” (Szabó – Szörényi 1997, 17). Ebben az esetben tekinthetünk úgy erre a versre, minthogy az olvasó dönthet arról „ki viszi át a Szerelmet”. Továbbá akkor is a befogadó kezében van a döntés, ha arról dönt, hogy vajon megfelelő-e a költő személye az emberi igények kinyilvánításának képviselőjére. Nagyon fontos, hiszen Arisztotelész ez alapján alakította ki a beszédfajták – *genera causarum* – kategóriáit, amelyet később vita nélkül átvettek tőle: tanácsadó, törvényszéki vagy bemutató (Retorikai lexikon 2010, 140). A tanácsadó vagy tanácskozó beszéd célja rábeszélés vagy lebeszélés, általában a jövőt érinti, bizonyítania kell, hogy az általa felhozott tárgy hasznos vagy káros (Szabó – Szörényi 1997, 18). Erre példát a következő versben találunk, amely a *Ne hagyd a csontokon állnom* címet viseli:

„Ne hagyd a csontokon állnom,
te ragadj vállon
vonszold szobádba
engem keresztfát
fektess az ágyra,
el innen, el
fénybe,
mesébe, (...)” (304)

Ebben a részletben is jól látható, hogy itt a lírai én nem egyszerűen meghatározható. Vízió egy keresztfát láttat az olvasóval, ez a keresztfa utalhat a halott lírai énműre, tehát a vers alanya már halott vagy haldoklik, de szeretné ezt megszüntetni, szeretne újra a „fénybe” érni,

vagyis élni. Itt egyértelmű tanácsot kap a hallgató, vagyis rábeszélés hogy a mindenkori olvasó a vers alanyának újjáélesztése mellett tegye le a voksát. Nagy László inkább szemléltet verseiben, tehát az általam választott versek is inkább a szemléltető beszédek – *genus demonstrativum* – kategóriájához sorolhatóak. Közönség előtt előadott beszédek, melyeknek célja egy személy, egy tevékenység vagy egy tárgy dicsérete, magasztalása vagy elítélése, rútságának bizonyítása (Szabó – Szörényi 1997, 18-19). A szemléltetés funkciója, hogy kapcsolatot hozzon létre az „érzéki megismerés és elvont gondolkodás között” (Retorikai lexikon 2010, 1117). Tipikusan szemléltető versbeszéddel találkozunk *A város címere* című versben. Ez a vers egyébként negatív hangvételű, tehát azt bizonyítja be a beszéd tárgyáról, ebben az esetben a városról, hogy az rút (*aizkhron*, latinul: *turpe*) (Szabó – Szörényi 1997, 19).

„Mert a torony a galambot,
galamb a fészke kovás ganaját
elúnta, megutálta...” (297)

A szónoki mű megalkotáskor öt folyamat megy végbe: feltalálás, elrendezés, kifejezés, megtanulás, előadás (Szabó – Szörényi 1997, 23). A következőkben azt fogom vizsgálni, miként érvényesül a feltalálás folyamata Nagy László verseiben.

A feltalálás (lat. *inventio*, gör. *heureszisz*) a retorikai lexikon szerint a gondolatok feltalálása, feltárása megy végbe elsőként, amely egy produktív folyamat (Retorikai lexikon 2010, 397). „Cornfitius az emlékezőtehetséggel kapcsolatban egyértelműen megfogalmazza: „Ahogy a született tehetség (*ingenium*) más téren is utánozza az elméleti tudást (*doctrina*) az elmélet (*ars*) viszont erősíti és növeli a természetes adottságokat, ugyanúgy megtörténik e téren is, hogy olykor a természetes emlékezőtehetség, ha kiváló, hasonló lesz a kifejlesztetthez a kifejlesztett viszont módszeres elméleti tudással megőrzi és továbbfejleszti a természetes adottságokat” (Retorika lexikon 2010, 397). Vagyis a feltaláláshoz szükség van tehetségre, de szükséges, hogy a rétor tanuljon, tudását gyarapítsa. A retorikának az első és legfontosabb része a feltalálás, hiszen a további négy rész, ebből építkezik, illetve a feltalálás tartalmazza a beszéd részeit, amelyek aztán a beszédkészítés folyamatát építik fel (Retorika lexikon 2010, 398). A beszéd részei a következők: bevezetés, elbeszélés, kitérés, részletezés, bizonyítás, cáfolás, befejezés (Szabó – Szörényi 1997, 29).

A bevezetés (lat. *principium, exordium*; gör. *prooemium*)

Quintilianus szerint a bevezetés legfőbb funkciója, hogy belopja magát a hallgató szívébe, illetve felkeltse a figyelmét (Quintilianus 2009, 277). Tartalmaznia kell a beszéd tárgyát képező tételt, az érzelmekre kell kifejteni hatását, a figyelemfelkeltő funkció elengedhetetlen (Retorikai lexikon 2010, 148). Ezt a funkciót különböző beszédek esetén más-más eszközökkel érhetjük el. A versek vizsgálatánál talán a legfontosabb az *attentio*, ahol a hallgatóság figyelmét az első pillanatban megragadja az író (Szabó – Szörényi 1997, 32). Ilyen például a *Ki viszi át a szerelmet?* című vers nyitómondata, annak is az első fele „*Létem ha végleg lemerült*”. Ez a nyitómondat erőteljes képet vált ki az olvasóban, megragadja a figyelmét, hiszen a vers alanya már a halál utáni szituáció kérdéseit teszi fel. Továbbá ezzel a kérdéssel kezdeni a művet személyesebb viszont válthat ki a vers beszélője és befogadója közt, hiszen a kérdés neki szegeződik. A *Szerelmem, csonttörő élet* című versben maga a cím ragadja meg a hallgató figyelmét és az abban fellelhető paradoxon (szerelem kontra csonttörés – a csonttörés utalhat a nehézségekre, illetve gerincességre is). Ha tovább vesszük figyelemre az első versszakot itt is szintén az ellentétek segítségével éri el a figyelemfelkeltő funkciót:

„*Csillagdobáló szemeink
iszonyúan beszakadtak.*” (365)

A „csillagdobáló” szemek a boldogságot szikrázó pillantásokra, fiatalságra utalhat, míg a „beszakadtak” már előre vetíti a kiábrándultságot és a megöregedést. Ezzel az ellentéttel Nagy László fogékonyra teheti az olvasót, hogy a vers bonyolult nemcsak kifejezőmódjában, hanem a téma sem egyszerű, örök ellentétek sorozata. Ez pedig a bevezetőkben alkalmazott *docilitas*, ahol röviden elemzi a mű tárgyát, illetve védelmezi azt. A köszöntés (*salutatio*) lényege, hogy a szónok felvegye a kapcsolatot a hallgatósággal. A analízisemben ilyen a *Ne hagyj a csontokon állnom* című vers első két sora, ahol nem teljesen biztos, vajon kihez is szól a lírai alany:

„*Ne hagyj a csontokon állnom,
te ragadj vállon,*” (304)

A könyörgés nagyon erőteljes megszólítás, ebben az esetben azért is lehet erősebb hatása, mert a „csontok” a sírhelyre utalhatnak, vagyis a halál és az elmúlás képe sejlik fel az olvasóban, ami elől a vers beszélője menekülni szeretne, ezért is könyörög.

Az elbeszélés (lat. *narratio*, gör. *diégészisz*)

Quintilianus szerint ez a rész ahol feltárjuk a pontos ügyet, amiről szó van (Quintilianus 2009, 290). Cicero egyszer úgy jellemzi, hogy azért van szükség elbeszélésre, mivel ez által érhető el a hitelesség, máskor pedig azt vallja, hogy „itt kell előterjeszteni a valóban megtörtént vagy a valóság látszatával bíró fiktív dolgokat” (Szabó – Szörényi 1997, 35). *A város címere* című vers elbeszélése több versszakon keresztül tart, főként a felsorolás eszközeivel teremti meg a negatív atmoszférát. Formailag négy versszakot ölel fel, közös vonásuk, hogy mindegyik versszak ugyanazzal a mondattal végződik: „*eljön a fekete katona*”. Ez pedig az ún. *hüpodiégeszisz*, tehát ebben az esetben felsorolja a város élehetlenségét. Ebben az esetben az elbeszélés már a bizonyítás részeként is felfogható, de szinte teljesen azonos a részletezéssel. Ha az elbeszélés erényeit és hibáit vesszük sorra, akkor Cicero megállapításaiból indulhatunk ki, miszerint a jó elbeszélés rövid (*brevis*), világos vagy nyílt (*dillucida*, illetve *aperta*) és valószínű (*probabilis* vagy *verisimilis*), ezeknek az ellentétei negatív hatást kelthetnek az elbeszélésben. (Szabó – Szörényi 1997, 38). A *Ki viszi át a Szerelmet?* rövid vers, mindössze 14 sor, ezért sem hosszú elbeszélés, az elbeszélés szinte itt teljesen azonos a bizonyítással és részletezéssel. A kérdő mondatok sorát tekinthetjük elbeszélésnek. Ez a rövidség adja meg a vers dinamikáját és ebből adódóan tudja kifejteni hatását annyira, hogy mire a felkiáltó mondatokhoz ér, egyfajta katarzist vált ki a befogadóból. A világosság vagy nyíltság erénye sokszor nehezen fedezhető fel a Nagy László életműben, hiszen jellegzetessége a látomásos költészet, amelyet komplex költői képek révén ér el. Az *Íme, a kéz* című vers elbeszélése a második versszakra tehető, ahol leírja, hogy mi is történik a kézzel:

„Kezeim, akiben kedvem tellett
egy bomlott rózsá eljegyezte
(...) markold a göncöt, markolom s jaj
rózsá csuklót kifordítja
villámmal a kézfej megtelik. (441)

A részletezés (lat. *propositio*)

A *propositio* feladata, hogy összefoglalja az elbeszélés lényegét. Amint azt már fentebb említettem, A város címere középső négy szakaszának zárómondata mindig azonos, ezzel foglalja össze a költő az adott rész mondanivalóját, tehát a fekete katona képének megjelenése „irányítja az olvasót, hogy tulajdonképpen miről is lehet szó” (Szabó – Szörényi 1997,42). Részletezésnek számít a *Szerelmem, csonttörő élet* című vers következő szakasza is:

„*S hiába. Vaskérdőjellel
besütve dobog a szívem.
S dobogunk, elhagyott élet,
álmodott fénymezeidben,
tücsköktől feketén izzó
dombokon, mennyei lázban,
szoknyazivatarban s bú-bajt
pukkasztó hadakozásban.*” (366)

Ez a szakasz újra összegzi, amit már szinte a vers első két sorában aztán pedig kifejt az elbeszélésben, az élet elmúlásának törvényszerűségét.

A bizonyítás (*argumentatio*)

A szónoki beszéd legfontosabb része, a hallgatóság meggyőzésének módja, értelmükön, érzelmükön, erkölcsi értékrendjükön keresztül szólítja meg őket (Retorikai lexikon 2010, 159). Az írónak az eddigieknél mindinkább határozottabban kell fogalmazni (Szabó – Szörényi 1997, 43). A régi magyar írók megkülönböztettek bizonyítást, megindítást és rábírást, ahol a bizonyítás az értelemre, a megindítás az érzelmekre, a rábírás pedig az akaratra hat (Retorika lexikon 2010, 160). Ha ebből a szemszögből vizsgáljuk a verseket, akkor egyértelmű bizonyítással találkozunk A város címerében:

„*Eljön a fekete katona,*

óriás fekete-bársony denevér (...)
leszáll a városba, megvakulunk,
megvakul a naptár, a történelem,
a szerelmeim, a hosszú sörény(...)
s poklok tudója magam is
tördelve kezeimet álmétkodom:
nem hittem volna soha,” (298)

Ebben a műben Nagy László versének kompozíciója szépen vizsgálható a retorizáció szempontjából. Amit eddig csak sejtetett a versszakok záró mondataként („eljön a fekete katona”), most bizonyítást nyer és ezt a bizonyítás, amelyre érveket hoz fel, mégpedig olyanokat, amelyeket a közvélemény elfogad („megvakulunk”), illetve aminek az ellenfél sem mond ellent („s a poklok tudója magam is tördelve kezeimet álmétkodom”).

A megindító bizonyítással szembesülünk a *Szerelmem, csonttörő élet* záró szakaszában:

„Ne rettegjétek, barátok,
hány vörös vérsejtem ég el,
itassatok bikavérrel,
testben tán pirkadni láttok.” (366)

A mű, amely épp az élet és a halál ellentétére épül, itt nyíltan kifejti, hogy csak a test használódik el és az elmúlástól való félelem mellett mindig jelen van az élethez való ragaszkodás, bármilyen nehézségek árán is.

A befejezés (*peroratio*)

Funkciója az emlékezet felfrissítése és az érzelmek befolyásolása (Szabó – Szörényi 1997, 92). A *Ki viszi át a Szerelmet?* című költemény utolsó két sora felkiáltás, erős érzelmeket vált ki, ezért is számít jól sikerült befejezésnek. Az emlékek előhívására is jó példa, mivel két ismétlés is megtalálható benne, az első a vers első sorára utal vissza, míg a második kibővítve ugyan, de címmel azonos. Tehát ennek a versnek a befejezése összefoglaló ismétlés és érzelemfelkeltő is egyben. A *város címere* című versének befejezése azért is

érdekes, mivel az egész költeményben akkor jelenik először és egyetlen alkalommal a „város címere”.

*„végzetes vízszintesekkel
elkészül a város címere újra,
cirkalma lesz a füst és fohász,
mert eljön a fekete katona,
eljön a fekete katona.” (298)*

A retorizáció vizsgálata természetesen ennél jóval bővebb, de az analízisben ezekre a szakaszokra szerettem volna rámutatni. Céloommal, hogy bemutassam a szónok beszéd legfontosabb folyamatának részeit Nagy László verseiben, arra szerettem volna rávilágítani, hogy ezek a versek azért tudnak a mai napig hatást kiváltani a befogadó közönségnél, mivel él a retorika eszközeivel, szabályaival. A retorika tán legfontosabb funkciója a hatáskeltés és ezek a versek nemcsak örökérvényű értékeik miatt nyerték el a magyar hallgatóság tiszteletét, érdeklődését, hanem a feltalálás részeinek jól kimutatható jelenlétével is.

V. Befejezés

A dolgozat Nagy László költészetének mai megítélésére koncentrált, mégpedig a versekben jelenlévő értékek és a retorizáció folyamatának vizsgálata alapján. Nagy Lászlót sokan nem tartják korszerűnek, illetve, ahogy a véleményekből kiderült, hatását sokszor megkérdőjelezzik.

Egy olyan értékmegőrző és értékformáló költészet, mint amilyen Nagy Lászlóé, sohasem illethető „korszerűtlen” jelzővel, hiszen a materiális dolgok változnak korszakonként, de az emberi morális értékek konstansak. Az elemzésekből kiderül, hogy Nagy László versei erőteljesen hirdetik ezek fenntartását.

A retorizáltság feldolgozása alapján kiderült, hogy a versek azért is hatnak erőteljesen, mert élnek a klasszikus szónoklattal eszközeivel, ezáltal betöltve funkciójukat, hogy meggyőzzék a versek mindenkor befogadóközönségét.

Dolgozatom célját úgy gondolom teljesítette, hiszen bebizonyítottuk miszerint Nagy László költészete nem „elavult”, korszerűtlen, hiszen a közéleti versekben ma is érezhető hatása (pl. Kemény-vers). A felvetések alapján, lehetne még mélyebb kutatást végezni a mai kortárs közéleti költészetben, kinél és milyen mértékben érződik a Nagy László-i hatás. A korpuszt természetesen lehetne még bővíteni, további versek összehasonlításával, egy aprólékosabb retorikai analízissel.

Irodalomjegyzék

1. FÜRST, Maria: *Bevezetés a filozófiába*. Ford. Csikós Ella. 1993, IKON Kiadó, Budapest.
2. GRENDEL Lajos: *A modern magyar irodalom története – Magyar líra és epika a 20. században*, 2010, Kalligram Kiadó, Pozsony.
3. KANT, Immanuel: *A gyakorlati ész kritikája*. In: UŐ: *Az erkölcsök metafizikájának alapvetése, A gyakorlati és kritikája, Az erkölcsök metafizikája*. Fordította Berényi Gábor. 1991, Gondolat, Budapest.
4. KULCSÁR SZABÓ Ernő: *A magyar irodalom története 1945 – 1991*, 1994, Argumentum Kiadó, Budapest.
5. NAGY László: *Nagy László összegyűjtött versei*, 1988, Magvető Könyvkiadó, Budapest, ISBN: 963 14 1370 5.
6. NÉMETH Zoltán: *A magyar irodalom története 1945-2009 (Dejiny ma'arskej literatúry 1945-2009)*, 2009, Fakulta humanitných vied, Banská Bystrica.
7. QUINTILIANUS, Marcus Fabius: *Szónoklattan*, 2009, Kalligram Könyv- és Lapkiadó Kft, Pozsony.
8. *Retorikai lexikon*, Főszerkesztő: ADAMIK Tamás; szerkesztette: A. JÁSZÓ ANNA, 2010, Kalligram Könyv- és Lapkiadó Kft., Pozsony.
9. SZÖRÉNYI László – SZABÓ Zoltán: *Kis magyar retorika*, 1997, Helikon Kiadó, Budapest.
10. TOLCSVAI NAGY Gábor: *Nagy László, Tegnap és Ma*, 1998, Kalligram Könyv- és Lapkiadó Kft., Pozsony.

Internetes hivatkozások jegyzéke

1. web 1 – KOVÁCS Béla Lóránt: *A mértéktartó megértés*, Tolcsvai Nagy Gábor, Alföld - 49.évfolyam. 12. szám, 1998, In: <http://epa.oszk.hu/00000/00002/00033/kovacs.html>
2. web 2 – ELEK Tibor: *A létező magyar politikai költészetéről*, Élet és Irodalom, LV. évfolyam, 48. szám, 2011. december 2, In: http://www.es.hu/elek_tibor%3ba_letezo_magyar_politikai_kolteszetrol%3b2011-11-30.html
3. web 3 – BAZSÁNYI Sándor: *Hogy itt mi megy nagymama – Az alázóduló vörösiszapban*, Élet és Irodalom, LVI. évfolyam1. szám, 2010. január 6, In: <http://www.es.hu/print.php?nid=30377>
4. web 4 – Kategorikus imperatívusz, Fogalomtár etika szakosoknak, Teljes szöveg: Immanuel Kant: *Az erkölcsök metafizikájának alapvetése. A gyakorlati ész kritikája. Az erkölcsök metafizikája*. 1991, Gondolat, Budapest, 105-295.; Sir David Ross: *Kant etikája*. 2005, Gond-Cura Alapítvány, Budapest, 62-92.; Heller Ágnes: *Morálfilozófia*. 51-56.), In: http://mmi.elte.hu/szabadbolcseszet/index.php?option=com_tanelem&id_tanelem=484&tip=0